

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2019: 46; 237–243 • DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vjo.2019.46.10059>

УДК 070:82-92:316.346.2

ІНВЕСТИГЕЙТОРИ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Валентина Стекольщикова

Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика,

вул. Котельна, 2, 54000, Миколаїв, Україна

e-mail: yagantsva@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-2076-917X>

У статті проаналізовано та досліджено інвестигейторну діяльність журналіста у гендерному розрізі. Виокремлено комунікативні, інтелектуальні та літературні здібності, досліджено їх своєрідність на прикладах роботи чоловіків та жінок розслідувачів. Представлено градацію емоційно-інтелектуальних типів мислення та продукування дійсності. Систематизовано інструменти гендерної специфіки уяви при генеруванні нових ідей для журналістського розслідування.

Ключові слова: інвестигейтор, журналістське розслідування, гендерні ролі.

Постановка проблеми: Розслідувальна журналістика торкається усіх сфер суспільства: політики, економіки, бізнесу, фінансів, освіти, соціального забезпечення, культури та спорту. Розслідування пропонує авторську версію, засновану на результатах пошуку, питань, фактах. Журналіст-розслідувач цілеспрямовано шукає цитати, свідощтва, документи, намагаючись деталізувати суть події, особливості вчинків, попередити можливі негативні наслідки, повторення небажаних ситуацій. Інвестигейтор збирає факти, на яких можна побудувати обвинувачення, але не стільки на звинувачення конкретної особи, скільки в надії розкрити якусь суспільну проблему. Проте на сьогодні є маловивченою проблема ефективності інвестигейторної діяльності у гендерному аспекті.

Аналіз останніх досліджень: Обґрунтовуючи науково-дослідницьку домінанту окресленої проблеми й теми нашої публікації, зазначимо, що концепції сучасних жанротворчих ознак журналістського розслідування вивчали: В. Буряк, В. Здоровега, В. Карпенко, М. Кім, С. Корконосенко, О. Кузнецова, М. Лукіна, О. Нерух, В. Пельт, Є. Прохоров, С. Смірнов, А. Тепляшина, О. Тертичний, Л. Шибасєва, М. Шостак та ін. Концептуальну своєрідність інструментарію та потенціалу інвестигейторів схарактеризовано у працях Н. Виговської, О. Глушка, А. Колесниченка, А. Константинова, Ж. Мурікана, О. Тертичного, Дж. Вілмена.

Проблема створення якісних розслідувальних алгоритмів перебуває в полі зору медіаспеціалістів, що пропонують характеристику особливостей інвестигейторних текстів, описують їхні елементи, компоненти та форми: В. Пуля, А. Смутко, О. Тара-

сов, Д. Тужанський, І. Фанта, Л. Шестьоркіна. Власне гендерний аспект мас-медіа не залишається поза увагою таких дослідників: А. Волобуєвої, О. Кісь, Г. Сілласте, Н. Сидоренко, О. Смірної, Л. Риженко, О. Ярош.

Мета: виявити та охарактеризувати своєрідність, специфіку, особливості в усвідомленні й проведенні розслідувань, а також у написанні та поданні журналістських розслідувальних матеріалів чоловіками та жінками інвестигейторами.

Завдання:

- проаналізувати теоретичну базу, з метою уточнення основних термінів і формування понятійно-термінологічного апарату дослідження;
- визначити особливості експлікації чоловічого та жіночого інвестигейторного потенціалу у роботі над журналістським матеріалом: набуті знання, професійні вміння та навички, життєвий досвід, світоглядна позиція, розвинуті інтелектуальні та літературні здібності;
- окреслити інструменти гендерної специфіки творчих процесів при генеруванні нових ідей для журналістського розслідування.

Виклад основного матеріалу. Жанр журналістського розслідування є своєрідним показником, що вимірює стан свободи слова в суспільстві, рівень владного тиску на професійну діяльність журналістів. На сьогодні журналістське розслідування вважають найвищим виявом фахової майстерності, бо воно демонструє фахові знання автора – дослідника, аналітика і репортера, інтерв'юера і психолога, критика і літератора. Саме тому інвестигейтори повинні володіти комунікативними, інтелектуальними та літературними здібностями [1, с. 140].

Поза сумнівом, насамперед інвестигейтор повинен володіти навичками *комунікування*, оскільки безпосереднє спілкування є найважливішим інструментом при налагодженні контактів. Незалежно від статі інвестигейторам у процесі збору фактів доводиться грати різноманітні ролі: від продавчині до помічника депутата.

Ефективні перевтілення заради якісного журналістського розслідування можливі за умови, якщо інвестигейтор вивчив мовні та мовленнєві нюанси та особливості стилю життя соціальних типажів, які оточуватимуть його під час журналістського «занурення». І відповідно, отримані знання та навички поповнюють комунікативний багаж журналіста-розслідувача. Проте, зауважимо, професійні спостереження та висновки з досліджень за авторським методом «експериментально-практичної соціотриади» свідчать про те, що жінкам-інвестигейторам легше «розговорити» як чоловіків, так і жінок на «господарські» та соціально значущі теми. Чоловіки-розслідувачі активно комунікують на політичні, економічні, медичні, військові теми, оскільки, як стверджують психологи, чоловіки втілюють образ захисника [3, с. 171].

Крім того, наведемо дані соціологічного дослідження, яке провели разом із соціологічним центром «Думка» (в опитуванні взяло участь 250 осіб).

Найвищий відсоток респондентів, задоволених мовностилістичною якістю розслідувальних матеріалів серед жінок-журналістів – 60% та жінок-читачів – 54,2%; найбільший відсоток респондентів, що не задоволені мовностилістичною якістю інвестигейторних матеріалів серед чоловіків-журналістів – 53,3% та чоловіків-читачів – 51,1%.

Респонденти-читачі зазначають, що саме мовностилістична якість розслідувальних статей, лонгвідів, сторітелінгів викликає у них певне ставлення до повідомлених фактів і подій, а іноді й здатна спонукати до тих чи інших дій.

Що ж стосується *інтелектуальних здібностей*, то до них відносимо тип мислення, швидкість мисленневих процесів, систематичність розуму, продуктивність розумової діяльності. Науковці «під журналістським інтелектом розуміють соціально детерміновану сукупність здібностей до творчого оперування формами пізнавальної діяльності у процесі пізнання дійсності з метою результативного вирішення завдань, що виникають під час здійснення професійної діяльності» [7, с. 57].

Будь-яка журналістська діяльність, насамперед інвестиційна, бере за основу пізнання швидкоплинної дійсності. Тому журналіст повинен вміти миттєво визначити суть події, оцінювати значущість тих чи інших фактів, аналізувати ситуацію, що стрімко розвивається, ухвалювати адекватні рішення, і, нарешті, з максимальною оперативністю збирати і обробляти інформацію. Оскільки швидкість розумових процесів тут надзвичайно висока, інвестиційтор повинен володіти дуже розвиненим інтелектом, який включає в себе увагу, пам'ять, уяву, уявлення, сприйняття, мислення. Саме в цьому розрізі вагомою є стать розслідувача. Оскільки, спираючись на дослідження психологів, можемо припускати, що у різних статей доміантними є різні психологічні процеси [5, с. 95].

Зазначимо, 54,8% респондентів зазначають найбільш важливою актуальність, мовну форму подання, достовірність інформації; 42% опитаних жінок визнають важливою вимогою до інформації її корисність, достовірність, глибину; 33,6% чоловіків зазначили сенсаційність, стислість і простоту викладу інформації.

Проаналізувавши ряд досліджень, можемо виділити такі типи мислення інвестиційторів [4, с. 12]:

- 1) візуалізаційно-результативне (що здійснюється шляхом маніпулювання об'єктом);
- 2) асоціативно-образне (основане на трансформаціях образу предмета);
- 3) мовленнєво-логічне (опосередковане використанням логічних конструкцій, мовних засобів).

Творче мислення інвестиційторів завжди спрямоване на пошук оригінальних ідей, тем, цікавих життєвих ситуацій, проблем. Але також мисленнєві процеси безпосередньо впливають на конкретну діяльність. Нестандартність мислення, як правило, проявляється, коли інвестиційтор свідомо відмовляється від традиційних варіантів розв'язання проблеми, а знаходить особливі шляхи, які приведуть його до неочікуваного результату.

Серед учасників анкетування відчутний вплив розслідувальних текстів на особистий погляд визнають 81,7% жінок-читачів, а 18,3% читачів жіночої статі більше покладаються на власну думку. Серед респондентів-читачів чоловічої статі 63,3% також зазначили вплив інвестиційторних матеріалів ЗМІ на власну позицію, а 36,7% опитаних заявили про відсутність такого впливу.

Особливе значення для журналістів-розслідувачів має «професійна увага». Професіонал інверстиційтор повинен уміти побачити, почути, вловити масу живих, неповторних подробиць людської поведінки, відзначити характерні деталі в зовнішності людей, в навколишньому середовищі, особливості їхньої мови, мислення, способу життя. При цьому не слід забувати, що на людське сприйняття зазвичай впливають звичні установки, стереотипи, оцінки інших людей, громадська думка, упередження. Здатність побачити те, що не вкладається в рамки раніше засвоєного, –

це не просто спостережливість, пильність, що пов'язана з гостротою зору, а особлива якість мислення [6, с. 71].

Головним чинником професійної майстерності журналіста-інвестигейтора 72% опитаних назвали практичний досвід; 43,2% учасників анкетування визначили як головний чинник професійної майстерності журналіста його освіту та природний потенціал.

Вивчаючи це питання, ми звернули увагу на диференціацію поглядів серед респондентів різної статі. Виявили, що чоловіки у своєму виборі надавали значно більшу перевагу освіті та природному потенціалу, ніж жінки (25,2% порівняно з 18%), а жінки більш переконані у вагомості практичного досвіду для формування професійної майстерності (41% порівняно з 31,2%).

Цікавими є результати для різних категорій опитаних: серед журналістів (чоловіків та жінок) майстерність їхніх колег визначається однаковою мірою і освітою, природним потенціалом, і практичним досвідом (55% від загальної кількості журналістів-учасників дослідження), проте погляди серед респондентів-читачів не є такими однозначними. Переважна більшість чоловіків (77,8%) визначають практичний досвід основним чинником успіху в досліджуваному аспекті, а серед жінок – аж 85%.

Таким чином, розглянувши ряд структурних характеристик журналістського інтелекту, ми можемо сказати, що без постійного розвитку своїх інтелектуальних здібностей сучасному інвестигейтору, чи то жінці, чи то чоловікові, навряд чи вдасться бути ефективним і успішним у своїй практичній діяльності.

Щодо оцінки причин впливовості розслідувального тексту, 44% учасників дослідження зазначили як найсильнішу «зброю» журналіста – здатність до написання аналітичних матеріалів; 29,6% респондентів вказали на важливість фактажності та аналітичності; 28,4% зауважили важливість сили впливу в доборі мовних елементів.

Серед характеристик розумових здібностей інвестигейторів та їхніх стратегій концептуалізації можна насамперед виокремити легкість генерування ідей, здатність до перенесення, лаконізації та гіперболізації об'єктів, асоціювання різних понять [2, с.68].

Легкість *генерування ідей* передбачає здатність до розгляду найрізноманітніших варіантів розвитку події. Чим більше ідей пропонує конкретний журналіст-розслідувач, тим більше у нього шансів віднайти у типовій соціологічній ситуації оригінальні й нестандартні рішення. *Здатність до перенесення* передбачає вміння відокремити специфічний аспект проблеми від неспецифічного, що переноситься в інші області, тобто пошук різних аналогій і порівнянь. *Асоціювання* – це здатність поєднувати раніше сприйняті факти і враження з новими, знаходячи при цьому нові взаємозв'язки між ними. Така риса мислення, як лаконізація та гіперболізація об'єктів, означає здатність людини до заміни кількох понять одним, більш абстрактним, до використання більш ємних у інформаційному плані символів.

Не на останньому місці й літературні здібності інвестигейторів. По-перше, це володіння текстотворчими літературними навичками, по-друге, знання жанрових форм, по-третє, вміння створювати завершені журналістські твори, по-четверте, мовна майстерність автора. Таким чином, інвестигейтор під час роботи над матеріалом занурений у багатогранний творчий процес для втілення конкретного задуму. До його найважливіших складників, як правило, відносять знання, професійні вмін-

ня та навички, життєвий досвід та світоглядну позицію, розвинені інтелектуальні та літературні здібності тощо.

Так, 48,4% опитаних зазначають, що для них авторський стиль журналіста – це комбінування різноманітності мовної палітри та гарно вибудованої аргументації; 36,4% респондентів розглядають авторський стиль журналіста як здатність фахівця вдало підібрати слово й відповідно сильна сугестивність його роботи; 15,6% вбачають авторський стиль журналіста в підборі мовних аргументів.

Синтез уявлень у процесах осмислювання матеріалу, крізь призму гендерних характеристик, здійснюється через низку форм у розслідувальній журналістиці [4, с. 33]:

Аглютинація – елементарна форма синтезування образів, передбачає поєднання різних властивостей, частин, якостей, що у повсякденному житті не з'єднуються. Для гіперболізації властивим є не тільки збільшення або зменшення об'єктів, а й зміна кількості частин предмета. Концентрація – підкреслення будь-яких ознак. Схематизація відбувається в тому випадку, якщо при конструюванні образу відмінності нівелюються, а риси схожості виступають на перший план. Типізація – характерне виділення істотної характеристики, повторюваної в однорідних фактах та втіленої в конкретному образі.

Ще один аспект, на який варто звернути увагу – це сфера вибору теми. Наприклад, жінки більше приділяють увагу висвітленню соціальної тематики, зокрема питань культури, освіти, медицини, чоловіки – економічної, політичної, воєнної, спортивної.

Інвестиційна журналістика реагує насамперед на події, що відбуваються на певній території. З іншого, медіа самі обирають, які події і яким чином висвітлювати. Власне, при підготовці публікацій журналісти часто керуються не статистичними даними і результатами соціологічних досліджень, а власними вподобаннями, баченням цільової аудиторії, певним набором стереотипних уявлень про жінок і чоловіків у професійній діяльності, редакційною політикою тощо. Результатом такого підходу є матеріали, у яких порушені професійні стандарти журналістики.

Висновки: Окремлення градації ефективності інвестиційної діяльності крізь призму гендерних аспектів на сьогодні має велике значення. Чоловічий та жіночий інвестиційний потенціал у роботі над журналістським матеріалом підпорядкований одній меті, але, як демонструють дослідження, в його основі можуть лежати різні концепції, та інструментарій. Форми та методи подання матеріалу залежать від набутих знань, професійних вмінь та навичок, життєвого досвіду та світоглядної позиції, розвиненості інтелектуальних та літературних здібностей. Крім того, існують відмінності психологічних процесів для кожної статі. Слід враховувати різні типи мислення та продукування дійсності, варіанти візуалізаційно-результативного, асоціативно-образного, мовленнєво-логічного представлення журналістських розслідувань. Основні концепти, що описують процеси творчого уявлення інвестиційників різної статі, у форматах аглютинації, гіперболізації, схематизації, концентрації, типізації, привертають увагу до проявів гендерної специфіки у мисленні й тексті. Таким чином, ефективність журналістського розслідування не залежить від статі інвестиційника, а лише відображає притаманне статі хронологічне або інверсійне подання фактів, інформативну або інфотейментивну текстову подачу, різні кути подання, структуру діалогів.

REFERENCES

1. Бель Б., Бурмагін О., Патора Т., Хоменок О. : [Посібн. з журн. розслід. Теорія та практика] / Бель Беата, Олександр Бурмагін, Томаш Патора, Олег Хоменок. Київ, 2013. 190 с.
2. Волобуєва А. М. Гендерна політика у дзеркалі преси (моніторинг газет «День», «Дзеркало тижня», «Столиця», «Хрещатик») / А. М. Волобуєва // Наукові записки Інституту журналістики. 2002. Т. 6. С. 66–69.
3. Журналистское расследование: история метода и современная практика / под ред. А. Д. Константинова. Санкт-Петербург : «Нева», 2001. 383 с.
4. Ким М. Н. Жанры современной журналистики. Санкт-Петербург : Издательство Михайлова В.А., 2004. 355 с.
5. Лизанчук В. Психологія мас-медіа : підручник / Василь Лизанчук. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 420 с.
6. Слінчук В.В. Соціальна типізація гендерних стереотипів у мові ЗМІ [Текст] / В.В. Слінчук // Наукові записки Інституту журналістики. К. : 2004. Т. 17. С. 67–74.
7. Тертычный А.А. Трансформация жанровой структуры современной периодической печати / А. А. Тертычный // Вестник МГУ. Серия «Журналистика». 2002. № 2. С. 54–63.

INVESTIGATORS: THE GENDER ASPECT OF PROFESSIONAL ACTIVITY

Valentyna Stiekolshchykova

*Pylyp Orlyk International Classical University
2, Kotelna Street, Mykolayiv, 54000, Ukraine*

e-mail: vagantsva@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-2076-917X>

Aim: to identify and characterize the specifics, peculiarities, differences of performing, writing and presentation of journalistic investigative activities by male and female investigators.

Results: In the paper, the journalist's investigating activity in gender perspective has been analyzed and studied.

The communicative, intellectual and literary abilities have been singled out; their originality is analyzed through the examples of work of male and female investigators.

The gradation of emotional and intellectual types of thinking and production of reality, typical for the representatives of different sexes has been presented. In particular, the visual-productive, associative-figurative, speech-logical representation of journalistic investigations has been studied.

In addition, the attention is focused on interpersonal contacts in the process of communication (conversations, interviewing, and immersion into the situation): the ease of generating ideas, the ability to transfer, laconism and hyperbolization of objects, the association of different concepts.

The article considers the male and female investigating potential in work on journalistic material: acquired knowledge, professional skills and abilities, life experience and ideological position, developed intellectual and literary abilities.

The tools of gender-specific imagery have been systematized in the process of generating new ideas for journalistic investigation (chronological and inverse factual representation, infotainment, classifications and typologies, different manners of presentation, dialogues).

The main concepts of the processes of creative imagination of investigators of different sexes in the formats of agglutination, hyperbolization, schematization, concentration, typification have been presented.

Key words: investigator, journalistic investigation, gender roles.